

Leonard Lepšy
LUD WESOŁKÓW
W DAWNEJ POLSCE

Leonard Lepszy

LUD WESOŁKÓW W DAWNEJ POLSCE

Armoryka
Sandomierz 2017

LUD WESOŁKÓW

W

DAWNEJ POLSCE

napisał

Leonard Lepszy.

W KRAKOWIE

NAKŁADEM AUTORA
DRUKIEM W. L. ANCZYCA I SPÓŁKI

1899

Seria: BIBLIOTEKA TRADYCJI EUROPEJSKIEJ Nr 89

Redaktor serii: Andrzej Sarwa

Projekt okładki: Juliusz Susak

Na okładce: Felix Ehrlich (1866-1931), *Muzykant* (1895), (licencja *public domain*),
źródło: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Felix_Ehrlich_Der_Musikant_1895.jpg

This file has been identified as being free of known restrictions under copyright law,
including all related and neighboring rights.

Copyright © 2017 by Wydawnictwo „Armoryka”

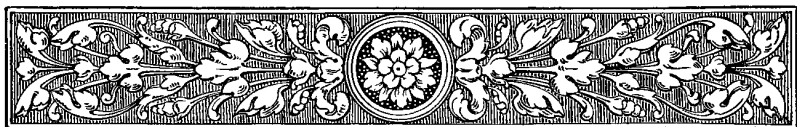
Wydawnictwo ARMORYKA
ul. Krucza 16
27-600 Sandomierz
<http://www.armoryka.pl/>

ISBN 978-83-8064-349-9

TREŚĆ.

	Strona
Wstęp	1
Rozdział I. Przeżytki pogaństwa w obrzędach i zwyczajach, tudzież humor ludowy	2
Rozdział II. Misterya i intermedya	24
Rozdział III. Żacy i rybacy w roli wesolków	37
Rozdział IV. Wesolkowie z zawodu	45
Rozdział V. Rozmaitość zawodów polskiego wesolka	51
Rozdział VI. Igry i gędziebni	61
Rozdział VII. Chwistów rodzaje	68
Rozdział VIII. Konik zwierzyniecki, jako chwistowska igraszka . . .	77
Rozdział IX. Błazny	84
Indeks rzeczowy i osobowy	109

Po robocie szukamy odpoczynku,
igry, i ochłody.

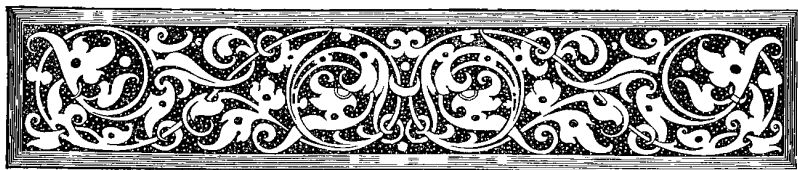
Modrzewski.

Po znojach rycerskich zapasów następowały w wiekach średnich wywechasy u biesiadnego stołu; po praktykach religijnych i gorących modłach, po senatorskich naradach lub innych dla spraw publicznych mozołach następowały, czy to na dworach królewskich, czy książęcych lub możnych paniąt, ucieszne krotchwile, zabawy i gry towarzyskie, podsycane wesołością i humorem błazna i trefnisia.

Tę potrzebę równowagi między pracą i wypoczynkiem, między powagą i natężeniem umysłu a jego rozweseleniem i swobodnem odetchnieniem, odczuwała i odczuwa ludzkość po wszystkie czasy. Zmienia się gust i wymagania, lecz nie ustaje chęć i żądza uciechy. Inaczej też być nie może, ani się to sprzeciwia etyce chrześcijańskiej.

W krótkim poglądzie zamierzamy bez przydłuższych studyów dotknąć i rozświetlić czytelnikom niniejszej rozprawy dzieje naszego ludu wesolków, który stanowi w swych zawiązkach instytucyę średniowieczną. Pierwotne jego tło, na którym rozwija się i nabiera barw charakterystycznych, właściwości narodowych polskich, sięga jeszcze głębszej starożytności, bo czasów pogańskich; są to zwyczaje i obyczaje narodowe, typowe rysy sposobu myślenia i widzenia ludu naszego, jego umysł i upodobania.

I.

Przeżytki pogaństwa w obrzędach i zwyczajach i objawy ludowe humoru polskiego.

Boże Narodzenie, saturnalia i święto kozła. — Mięsopest, comber i bachanalia. — Niedziela biała. — Judaszki. — Zwyczaje wielkanocne, Emaus, śmigus i dyngus, rękawka. — Sobótki i święto Adonia. — Wesela.

W miarę przyjmowania organizacyi politycznej zachodniej lub bizantyńskiej przez ludy słowiańskie, wraz z przybyciem światła wiary chrześcijańskiej, zmieniały się nietylko organizacya społeczna, ale i niektóre zwyczaje, a niejednokrotnie obyczaje pogańskiego świata Helady lub Rzymu przyjmowały się dopiero równocześnie z chrześcijaństwem¹.

Chwila Narodzenia Pańskiego to zazwyczaj najpiękniejsze dni naszej zimy polskiej; ziemia wtedy kryje się pod śnieżną powłoką, mróz iskrzy światelkami w pryzmatach śniegowych gwiazdek i maluje cudne na szybach ubogich i bogatych kwiaty. Skoro tedy we wilię zabłyśnie pierwsza gwiazda na niebie, spieszą do izb wieśniacy, a państwo do komnat, by starodawnym obyczajem zasiąść do wspólnej wieszery. Tak wśród tej uczyty, jak i po niej bywają do dziś dnia przestrzegane powszechnie znane zwyczaje, które swą starożytnością przenoszą nas myślą w bardzo odległą przeszłość.

Otóż rzymskie *Saturnalia*, na cześć boga złotego wieku,

¹ Por. Dr. M. Kawczyński, „O początkach poezyi polskiej“. *Kwart. historyczny*, t. III, str. 32.

kiedy to niewolnicy rzymscy mogli się cieszyć swobodą i weselić bez bojaźni różgi i kajdan, kiedy panowie wyprawiali im uczyty i usługiwali do stołu, obchodzone w starożytnym Rzymie w miesiącu grudniu, odzwieriedlają się w obchodzie naszej pięknej, ciepłym rodzinnego życia owianej willi Bożego Narodzenia.

Według dawnego zwyczaju podobnie też i u nas sługi z państwem zasiadali do wspólnej wieszery, a podwładnym usługiwali ich przełożeni.

Nietylko jednak w rodzinie, ale i między duchowieństwem średniowiecznym tak świeckim, jak zakonnem obchodzono zwłaszcza w dzień św. Młodzianków zwyczaj, który zdaje się stać w żywym związku z pogańską uroczystością. Wówczas to żacy, owi uczniowie średniowieczni przychodzili w mury klasztorne, a opat czy ksieni oddawali pastorał jednemu z żaków, który mianował z pomiędzy swych towarzyszy kanoników, dygnitarzy klasztornych i t. d. Ci w kościele zasiadali na tronie i w stalach, księża zaś sami na ławkach żakowskich, odbierali ukłony i kadzenie, przez cały dzień rządzili w klasztorze, a przy stole księża im usługiwali¹.

W Ogliastra we Włoszech istnieje dotąd zwyczaj spożywania kolacy w kościele i zabawy tamże w noc Bożego Narodzenia w czasie nabożeństwa. W Kalabrii tłumy ogarnia szalona chęć tańca i zabawy, które trwają noc całą po wszystkich piwiarniach i zajazdach. Są to zabytki dawnych *Saturnaliów*².

Jak u Rzymian Saturnalia łączyły się z kalendami styczniowymi, tak i u nas świętowanie przeciągało się i przeciąga się od Bożego Narodzenia do Trzech Króli. Wyraz kolęda pochodzi z łacińskiego *calendae*, chodzić po kolędzie znaczy chodzić z powinszowaniem Nowego Roku, zbierając datki, z których następnie sprawiano biesiadę³. Kolędy nasze, w takiej formie,

¹ Dr. M. Kawczyński, jak wyżej, str. 31. — Ks. dr. Jan Fijałek, „Średniowieczne ustawodawstwo synodalne“, w *Rozprawach wydz. historyczno-filozof. Akad. Umiej.*, t. xxx, 225, nota 1.

² „Wisła“, t. ix, 169.

³ O. Kolberg, „Lud“, ser. v, 229. — Dr. M. Kawczyński, j. w. str. 32.

w jakiej istnieją, dochowały w sobie zarazem podobno szczątki starosłowiańskiego kultu słońca¹.

Wspomnieniem niejako ludowem owych zwyczajów jest przysłowie: Na święty Szczepan, każdy sobie pan, a dalej owe wesołości i maszkarady po Bożem Narodzeniu, owe juchania wielkopolskie, kiedy to lud po gwiazdkowych godach wychodzi na dwór i jucha charakterystycznym okrzykiem wesoło z całej piersi². Podobnie w Małopolsce wieczorem po wili młodzież wychodzi z chaty i woła: „hola-ha“ albo „hu-hu“, nad słuchując pilnie, skąd odgłos powróci, by wróżyć o przyszłej miłości. A potem zebrawszy resztki wiliijnej biesiady (postniku) dają je spożyć swej gadzinie domowej, psu i kotu, koniowi i krowie i t. p.

Profesor Kawczyński w czasowniku juchać dopatruje związku ze świętem *Jól*, obchodzonym w tym czasie w pogańskiej Anglii i Skandynawii. Mieszkańcy każdego okręgu „zbierali się wówczas na zwyczajne miejsce roków przy świątyni, tutaj zabijano konia i drobniejsze bydło, którego krew zbierano w czary i skrapiano nią posągi bogów, ściany świątyni i obecnych ludzi, następnie w kotle warzono mięso“, zjadano i spijano czasie miodu na cześć Odyna, Freya, Bragi i t. d.³.

Opowieść skandynawskiej sagi w wielu szczegółach dziwnie się spleta z opowiadaniem Macieja Strykowskiego o święcie kozła, obchodzonym w dolnych Prusiech, na Żmudzi i na Litwie. Kilka tam siół, razem zebrawszy się w jedno miejsce, składało pieniądze, chleb lub insze rzeczy. Kupowano za zebraną sumkę kozła lub byka i rozpalano ogień wielki. Kobiety z naniesionej mąki pszenicznej lub tatareżanej robiły wtedy placki, a wieszcz Wurschaitos, mając głowę wieńcem strojną, wiódł ofiarne bydłę do gumna i zabijał, czyniąc ofiarę na zgładzenie gniewu bożków.

¹ W. A. Maciejowski, „Polska aż do pierwszej połowy XVII. wieku pod względem obyczajów i zwyczajów“. Warszawa 1842. T. III, 230. — „Wisła“, IV, 246, recenzja z pracy Sumcowa. — O. Kolberg, „Lud“, Kraków 1871. Ser. V, str. 227.

² Por. Kawczyński, j. w. str. 31, tudzież „Wisła“, VIII, 274

³ Dr. M. Kawczyński, j. w. str. 31.

Uzbieraną w naczynie krew czerpał czarką i kropił nią zebranych, resztę dzielono w garnuszki między zebranych, by pokropili również domowy swój dobytek. Rozplatawszy następnie zwierzę, warzono w kotle mięso. Mężczyźni obsiadawali w koło ognisko i rzucali przez ogień przyniesione przez niewiasty surowe placki, dopóki te, latając przez płomień, nie upiekły się. Poczem jedli mięso i podpłomyki, popijając i śpiewając, tudzież przygrywając na trąbach długich, i tak weselili się przez noc całą. Skoro świt nastał, szli w uroczystym pochodzie przez wieś niosąc w rękę pszeniczny placek i resztki biesiady owej, a przyszedłszy na rozstajne drogi, zagrzebywano je pilnie w ziemię głęboko¹.

Owe starodawne gody pogańskie łączą się też z obrzędami, a raczej zabawami ludowymi naszych czasów.

W Krakowskiem zjawia się po Bożem Narodzeniu Koza, przypominająca nazwą opowiedziane poprzednio święto kozła.

Z drzewa wyrzezany łeb kozi, ozdobiony kręconemi rogami i opatrzony ruchomą szczęką dolną, ma wewnątrz paszczę wybitą czerwonem sukmem, z której wygląda sukienny ozór. Koza za pociągnięciem sznurka kłapie szczęką zgrzytliwie o żelazne zęby (z gwoździ), na jej szyi zwiesza się na czerwonej wstążce dzwonek. Chłopak wiejski bierze więc osadzony na drażku łeb kozi w lewą rękę, a w prawą laskę, pochyla się, a towarzysze okrywają go szarą derką; przez otwór w rozwartej paszczęce widzi on dobrze drogę i to, co koło niego się dzieje. Otacza go osobliwsza „muzyka kozia“. Dwaj skrzypkowie grają na improwizowanych gęślach. Są to deszczułki z podstawką, przez którą przeciągnięte sznurki, żywicą napuszczone, wydają ton skrzypcowy za pociągnięciem smyka, zrobionego z wygiętego w łuk pręcia i z włósia. Na basach z konewki, w którą wciśnięty patyk z nawiazaną witką wierzbową, stanowiącą wyprężoną strunę, gra basista, ześlizgując palcami zamasyście, a wtóruje mu bębenista z blaszanką w rękę, w którą uderza w takt śpiewanej przez towarzyszy kolędy.

¹ Maciejowski, „Polska“, III, 240, według *Kroniki* str. 161, 162.

Śmiech i przestrach szerzy naokół siebie wesoła drużyna, która idąc od strzechy do strzechy, kolęduje i zbiera datki na zabawę¹.

Jest więc wielce prawdopodobne, że tak ta zabawa, jak i słynne konne wyścigi Lasowiaków na pasterkę, lub święcenie koni w Prusach Zachodnich i poprzednio wymienione zwyczaje wilijne pozostają w przyczynowym związku z obrzędem pogańskim, że w nich miesza się zapomniany obrzęd święta kozła i Saturnaliów rzymskich z chrześcijańskim świętem Bożego Narodzenia; pierwiastek religijny chrześcijański ma jednakowoż tło historyczne, otoczone aureolą świętości, tymczasem pierwiastki pogańskie, oprócz patryarchalnej, poważnej wieczerzy wilijnej, występują w formie wesołej, śmiesznej lub zabobonnej. Wreszcie pierwotna starodawna nazwa święta Bożego Narodzenia, znana dotąd w języku ludowym pod mianem święta godów², żywo przypomina owe pogańskie gody, o których mówiliśmy.

Gdy minie Trzech Króli, w te tropy zaczną się zabawy mięsopustne czyli karnawałowe, rozpoczęte wyborem „króla migdałowego“³. Powstały one na tle pogańskich luperkaliów, bachanaliów i t. p. Podstawę ich stanowiły przebieranie się w stroje błazeńskie, w figury zwierzęce, mężczyzn za niewiasty i odwrotnie.

Od niepamiętnych czasów rozpusta i wyuzdanie mięsopustne ściągały na się zakazy duchowne i świeckie⁴.

W mięsopusty i zapusty, według świadectw autorów z XVI w. szalała w Polsce zabawa pod wiechą i na ulicach miasta, gdzie nieraz i szablami rąbała się pijana czereda, a nawet do półhaków rwali się bracia szlachta i mieszczenie. Wrzask i hałas rozlegał się i głuszył głosy przechodniów. W Krakowie przychodzą

¹ Wedle opowiadania dziewczyny z Karniowic.

² O. Kolberg, „Lud“. Kraków 1871. Ser. v, 196.

³ O. Kolberg, „Lud“, ser. v, 249. Królem migdałowym zwią pospolicie tego, który przy biesiadzie rozpoczynającej karnawał dostanie placek z ukrytym w nim migdałem.

⁴ K. W. Wójcicki, „Obrazy starodawne“, I, 142. — Dr. Čenek Zibrť, *Staročeské výroční obyčejje pověry* i t. d. Praga 1889. Obszerna recenzja w „Wiśle“, IV, 95.

(dnia 18 lutego 1506 r.) do królewicza Zygmunta żacy przebrani w łarwy. To znów w niedzielę zapustną idzie królewicz przyglądać się komedyi, wystawionej przez mistrza kościoła Wszystkich Świętych¹. Zapusty były bowiem dawniej porą dyalogów, wyprawianych z intermedjami przez żaków szkolnych, a to w teatrach prowizorycznie ku temu celowi wystawionych, lub po domach i bursach; zwano zaś je komedjami² lub bachanaliami. Tematem ich bywały sceny mitologiczne, jak: Sąd Parysa, grany r. 1522 przez żaków krakowskich w bursie je-rozolimskiej, lub na zamku krakowskim grane (1516.r.) Przygody Ulisesa³, Pożar Troi, a dalej grano sztuki biblijnej treści, jak: Budowa wieży Babel, Podróż Tobiasza⁴, wreszcie historyczne, o czem już wzmianki znajdują się w Długoszu, który mówi o widowiskach teatralnych na zamku krakowskim i ludowych dyalogach scenicznych, w czasie których śpiewano pieśni o zwycięstwie Leszka Białego pod Zawichostem w r. 1205 lub o nieszczęsnej Ludgardzie, żonie Przemysława wielkopolskiego. Najwięcej jednak bawiły widzów i rozśmieszały krotofilne intermedya, pełne rubasznej wesołości i figlów⁵.

Muzyka i tany były najzwyczajszą rozrywką, pełno też wszędzie słyhać było skrzypic i dudów. Płasają czyli skrzepeczą tam pieszego czyli zawodnego (poloneza), albo gonionego, to znów tańczą: cenara, świeczkowego, gniewusa, lipka, dorobuszka, taniec Macieja i Konrata, hajduka, wyrwańca, seyduka, śpiocha i kozaka, lub włoskie padwana, galarda, kapreolę, pasameza i bergamaszkę⁶.

¹ A. Pawiński, „Młode lata Zygmunta Starego“, str. 256.

² Por. w Pracach filolog., t. I, 538 prof. A. Kaliny, „Komedia o mięsopuście z rękopisu z początku XVI w., jako najstarszy znany dotychczas utwór dramatyczny“.

³ Ambr. Grabowski, „Starożytności polskie“, I, 102.

⁴ K. W. Wójcicki, „Obrazy starodawne“, I, 149.

⁵ Por. ks. dr. Jan Fijałek, „Średniowieczne ustaw. syn.“. Rozprawy wydz. hist. filoz., t. xxx, 217. — Por. również M. Wiszniewski, „Historja lit. polskiej“, t. VII, 226, 257 i n. o komedjach mięsopustnych.

⁶ W. A. Maciejowski, „Polska“, III, 143, 228. — „Wisła“, III, 59, 65. 767.— Zbiór wiad. do antrop. kraj. XVII, 98 i t. d.

Prócz tego goniono za dziewczętami i zaprzęgano je w kłode za to, iż za mąż w mięsopusty nie wyszły, młodzieniec znów musiał obnosić lagier w kobielei; prowadzono chłopą ubranego w grochowiny¹, jako i dzisiaj po wsiach się dzieje, gdy chłopaka za niedźwiedzia ubranego prowadzi na słomianym powrozie gromada przebranych psotników², przypominając żywo niedźwiedzników czy skoromochów.

Ostatnie chwile zapust były najczęściej czasem dawnych kuligów szlacheckich i mieszczańskich, na które starym zwyczajem obsyłało laskę z kulą z wierzchu a potem wyprawiono arlekina, który z swoją trzepaczką w ręku wpadał do domu, gdzie się naprzód zjechać miano i śpiewał skacząc: Ej! kulig! kulig! kulig! poczem zniknął³. Poetyczny ich opis zostawił nam Malczewski w swej „Maryi“⁴. Kolberg daje ich opis obszerny i przedstawia, jako odwzorowane dramatycznie włościańskie wesela krakowskie. Suną tedy pary kuligu: starosta z starościną i państwo młodzi w krakowskim stroju, organista z żoną, młynarz z młynarką, arendarz z arendarką, družbowie i druchny, górale i góralki, cyganie i wróżki.

Rej w tym wesołym poczie wiedzie poważny pan starosta, pełen animuszu i jowialności, który swą wierszowaną oracyę poczyna słowami:

Krew nie woda, — choć zła dola
Hejże, hihi, hejże, hola!
Z szczękiem, brzękiem kulig jedzie,
Kulig, kulig, — ptaszek szary i t. d.

Nie brakowało przytem wspomnienia dawnych żaków, których organista, względnie bakałarz, wspominał w oracyi spisanej na nieskończenie długiej witeć wążiutkiego papieru⁴.

Skoro zapusty zbliżają się ku końcowi, ku „ostatkom“, potęguje się wtedy chęć zabawy w niewymowny sposób, a humor

¹ Maciejowski, III, 222.

² „Wisła“ VII, 732, 740; IX, 499. — Zbiór wiad. do antr. kraj. II, 16; XVII, 37.

³ „Wisła“ VII, 382.

⁴ Kolberg, j. w. str. 252.

rozbawionego tłumu tryska całą pełnią życia i szału. Uczty zapustne u ludu mazurskiego, urządzone za składkowe pieniądze, przybierały niejednokrotnie charakter bachanalijski¹. W tłusty czwartek obchodzono w Polsce *comberbabski*, a szczególnie uroczystości odbywał on się w Krakowie, gdzie pod wodzą przekupek bawiono się swywolnie, ciągnąc starych i młodych, bez względu na stan, w rozochoczone koło; tańczono na rynku. Młodzieńców beżzennych stroiły w wieniec grochowy i przywiązywały do kłóców, które dotąd ciągnąc po rynku musieli, dopokąd każdy okupu nie złożył. Na sznurze wreszcie z przedmieścia Piasek wiedziono Bachusa, bałwana słomianego zwanego tutaj *combrem* (z niem. *zum Bier*), gdzieindziej niesapustem i rozrywano w kawałki. Młode mężatki i panny składały wtedy również okup².

Ten sam „zapust“ przedstawiają na przedmieściach krakowskich pod postacią cudackiej osoby z dzwonkiem u toporka i choinką; odzianej wywróconym kozuchem a przepasanej powróslami, która chodzi po świecie, jako „książe Mantuańskie“, przybyłe z bardzo daleka, z kraju, gdzie psy szczekają ogonami, ludzie gadają łokciami, słońce wschodzi na zachodzie, a deszcz pada z ziemi do nieba. Przechodząc drogą dowiedział się od płaczącej świni, że jej zarżnięto synka, pospiesza tedy ochronić nieboszczyka od zguby i t. d. i przedstawia towarzysza przebranego za osła słowami:

Uczony osieł, co mieszka w stodole,
Jest profesorem; uczy dzieci w szkole³.

U ludu naszego w Ropczyckiem mali i wielcy, chłopcy i dziewczęta, przywdziawszy maski, urządzą sobie także pewien rodzaj jakby kuligu, zwanym *bekusami* (nazwa pochodzi od Bachusków, jak je w Krakowskiem nazywają⁴). Są tu

¹ M. Toeppen, „Wierzenia mazurskie“. „Wisła“ VI, 649.

² O. Kolberg, „Lud“, ser. V, 260, tudzież d-ra J. Karłowicza artykuł w Wielkiej Encykl. ill. pod wyrazem *comber*.

³ Kolberg j. w. str. 263. — Szujski, „Dzieła“, tom dod. str. 34.

⁴ Kolberg, „Lud“ V, 263.

między nimi Żyd i Turek, baba i panna, śmierć i nieodzowny dyabeł i t. p. Zgrają całą ciagną przez wioskę, nagabując ludzi, nawiedzając domy, błaznując i tańcząc¹.

Zapusty kończyła była ucieszna popielcowa krotochwila Bachusowa, jego zakucie w kajdany, ścięcie i pogrzeb². Nie co innego, jak sądzimy, miał też przedstawiać ów comber słomiany, o którym mówiliśmy. W Radomskim wywożą wśród uciech i żartów, miasto Bachusa, karczmarza lub muzykanta z kotem a często i z kogutem, w saniach za wieś i podpaliwszy budę krzyczą na umykającego kota: „Leci dusza!“ — poczem sam karczmarz wyskakiwał z sanek³.

W Jedlińsku dochował się obchód „ścięcia śmierci“, który odbywa się w ostatni wtorek zapustny i daje nam poznać pierwotny jakiś zwyczaj, może jeszcze pogański, przybrany w średniowieczne resztki prawniczych zwyczajów i okraszony humorem i dowcipem wiejskich wesołków. Powtórzymy go za autorem niemal dosłownie: „Śmierć przedstawia mężczyzna dorosły (zwykle nieżonaty). Odziany on jest cały w prześcieradło, przykrywające także i sztucznie zrobioną głowę (na kształt trupiej) przyprawioną na wierzchu prawdziwej. Lud, zawiadomiony przez pacholka, że śmierć ta, upiwszy się w „T o c z n e m“ zgubiła kosę swą i śpi pod „S p a l o n ą - G r o b l ą“, udaje się tam i chwytają ją. Schwytaną prowadzi ze związanymi powrozem rękoma do wrót miejskich przez całe miasto z okrzykiem przed sąd miejski, to jest burmistrza i ławników (a wójt trzyma księgę praw), który, usadowiony pod ratuszem, śmierć ową, jako wielką winowajczynię, zgładzającą wszystkich, skazuje znów na śmierć, nim minie druga godzina. Wójt odczytuje wtedy wyrok, czarnym węglem podpisany, a lud wiedzie w marszu pogrzebowym na środek placu ową śmierć, która zwisiwszy głowę stęka i toczy

¹ Zbiór wiad. do antrop. kraj. XIV, 63. — M. Wiszniewski, „Historja lit. polsk.“, VII, 223 o przebieraniu się zapustnem.

² K. W. Wójcicki. „Obrazy starodawne“, I, 142. — Kolberg, j. w. str. 269, 270.

³ „Wisła“ VI, 689. Podobna zabawa odbywa się u ludu ropczyckiego na Wielkanoc. Zobacz Zbiór wiad. XIV, 68.

z ust pianę. Wtedy pełno wrzawy: czarni niby dyabli biją w kołatki, a kráwiec bierze zapłatę za uszycie szaty pogrzebowej. Kat przybrany czerwono i przepasany czarną szarfą, przybywa na plac, a upomniawszy otaczających, aby żyli bogobojnie i pracowicie, by się pod jego miecz nie dostali, ścina kłęczącej śmierci głowę; wtedy z głowy tej prószy się popiół i zamiast duszy ucieka z niej kot. Kadłub niby zabitej winowajczyni pada na ziemię, trupa kładą na sanie. Gromada ludzi i dzieci ciągnie go w saniach po mieście z krzykiem i przy odgłosie drewnianych klekrotek; muzyka gra; okazują trupa bürmistrzowi i księdzu (dla spisania niby aktu zejścia), wreszcie sprawiają mu w karczmie wrzekomy pogrzeb, co ma nazwę *Kusak*¹.

W dniu tłustego wtorku odbywają się gdzieindziej zabawy ludowe zawsze wesołe, mniej lub więcej rubaszne, nieraz z podkładem i układem tak scenicznym, że każą się domyślać, że przynieśli te zwyczaje dawni żacy i owi rybałtowie, co byli przedstawicielami początków sztuki dramatycznej w Polsce.

Ciekawą jest zabawa wiejska w Ziemi Czerskiej: licytacja dziewcząt, w której dziewczuchy występują jako krówki, kupowane przez parobczaków², lub jutrznie u mazurów polskich³.

Nadejście postu wita krakowiak z humorem i wierszem⁴ pozdrowia swoją zupę postną, nobilitując ją na szlachcica polskiego:

A jakże się miewasz
Mój panie Żurowski?
Będzie cię zajadał
I sam Pan Krakowski.
A sprawię ja tobie,
Mój Panie Żurowski,
Czerwone pończoszki,
Zieloną kapotę,
Będziesz miał Żurowski
Cały post sobotę.
Stanieć tej roboty
Do wielkiej soboty,

¹ „Wisła“ r. 1888, II, 439, według anonima *Gaz. Radomsk.* 1888. nr. 13.

² „Wisła“ 1888, t. II, 442; III, 168; VI, 1000.

³ „Wisła“ 1889, t. III, 553.

⁴ Kolberg, j. w. v. 270.

ndeks rzeczowy

i

osobowy.

Imiona własne osób i miejscowości drukowane są początkową głoską wielką, nazwy rzeczy poczynają się głoską małą; liczby oznaczają stronnice, przydawka „nota” znaczy, że wiadomość odnośna znajdzie się jedynie w przypisku, określenie „oraz nota” oznacza, że mowa o tym przedmiocie jest tak w tekście, jak również w przypisku. Dla szybszej orientacji dodają przy znacznej części tematów w skróceniu objaśnienie działu do którego przynależy.

Abstenius, pisarz XVI w. 97.

Adam i Ewa 80 mister.

adonia, święto 19.

Adonis 19 kult.

adwent 28 etn.

Afrodyta 19 kult.

Agrypina ś. 20 kult.

akademia krak. 42, por. żacy.

akrobaci 49, 62.

aktorowie polscy 37, 61.

Albrecht bisk. infl. r. 1204, 26.

Aldona żona Kaz. Wielk. 53.

Aleksander król pol. 91.

Alfons król kastyl. 49.

Andrzej bisk. pozn. r. 1420, 13.

Anna ś. 15 kośc. pod wezw. —

antyfonarz leżajski 106 min.

arfa 63, 67.

Arystofanes 34.

Astarta 19 kult.

babany, narzędzia gędziebne 66.

bachanalia por. bachuski, bekusy,
komedye.

Bachus 9, 10, 39 etn.

bakałarze 38.

balady 42.

bankiet patrz uczta.

bariera 76.

Batorówna Gryzelda 102.

Batory Stefan król. pol. 103.

Bebel, pisarz XVI w. 97.

bębenki 64, 66, 88 por. dobosze.

Behema Baltazara kodeks 45, 61, 84,
85, 101.

Bellaulie di, dworzanin król. 103.

biały kolor 12.

biczownicy w Polsce 15 (r. 1261), 63.

Biecz 16 zwycz.

Bielski Antoni, łowczy nadw. 107.

Bielski Marcin, pisarz XVI w. 92.

Bieniek v. Bieniasz błazen 101, 102.

Biertułowski mieszcz. krak. 41.

Inicjał powyższy zawdzięczam uczynności Dra Feliksa Kopery, który nie tylko doniósł mi o jego istnieniu, ale również przesał jego fotografię, którą przekopijowałem celem reprodukcji. Pochodzi on z Gradałału Łęczyckiego pisanego przez Mikołaja Seteszę w Krakowie r. 1488 a znajduje się w publ. Bibliotece w Petersburgu pod sygn. Lat. F. v. I. Nr. 86. Oryginał inicjału jest 7 cm. wysoki.

- Bizancyum, wpływy 63, 64, 84.
blazon 84.
blazny 23, 30 nota 5, 42, 45, 53 nota 4, 55—7, 71, 73, 74, 84—107.
Błażej ś. 40 zwycz.
bocian 16, 68 etn.
Bolesław Chrobry król. pol. 46.
Bolesław Wstyd. ks. pol. 47, 73 nota 1.
Bolesław ks. cieszyński 75.
Bolesław ks. mazowiecki 75.
Bona Sforza król. pol. 94, 99.
Bonifacy VIII papież 38.
Boże Ciało 80—3 mist.
Boże Narodzenie, Gody, godnie święta 2—6, 24, 27, 28, 31, 33, 34, 38, 43, 63, 68 etn.
Bracia czescy 102.
Bracciolini, Poggio 90, 97.
bractwa 63, 77, 82 por. cechy.
Brant Sebastian 89.
Brzesko 27.
Budzyń na Węgrzech 38, 71.
buffon, buffonerya, buffe 41, 42, 54, 90, 103.
burle, burleski 90, 103.
bylica 20, 21.
Caume, conte di, dworz. król. 103.
cech kuglarzy por. kuglarze, lirnicy, bractwa.
Cecylia Renata kr. pol. 76.
Cerera 14.
ceppo, cepy 88.
cesarza przedstawienie 38.
chorągiew nagrobna patrz proporzec.
Chrystusa wjazd do Jeruzalem, misteryum 28, 29, 36, por. pasyje, misterya, Wielkanoc.
chwist 18, 68, 70—75, 77, 79.
chwost 72.
ciasta 4 placki, 5 podplomyki, 6 migdałowy, 20 serowy, 41 szczydraki, kukle.
Clermont di, 103.
cmentarne widowiska 12, 18.
comber (niesapust) 9, 10.
cymbalistowie 65, 66.
cyrulik w szopce 32.
cytra 67.
Czarnkowo 73 etn.
czarnoksiężcy v. czarodzieje 57, 58, 71.
czart. por. djabeł.
Czechy 12, 15, 63, 84, 96, 97.
djabeł 10, 11, 13, 71—73,
dobosze 47, 55 por. bębenki.
dowcip błazeński 85, 89 i nast.
draby 76.
dramat kościelny patrz dyalogi, misterya.
dramatyczne pierwiastki 62.
drużbowie i druchny patrz wesele.
duchowieństwo 12.
dudarz v. dudziarz 60, 64, 65, 87, 101, 106, 107 por. kobza.
dudki, dudy 64, 65.
dyabeł patrz djabeł.
dyalogi 7, 25, 26, 30, 35, 40, 43, 65, 80—3 por. misterya.
Dyl, błazen Kaz. Wielk. 52, 57.
Dymitr Samozwaniec 104.
dyngowanie 13—18.
dziady — lirnicy 63.
Dziewanna 12.
dziewcząt zwyczaję por. kobiece zwyczaję, licytacya, sobótki, ubiór.
dzwonki w ubraniu 86, 88.
Dzwonowski Jan, pisarz 38, 104, 105.
emaus 15.
Erazm z Rotterdamu 97.
Ezopowe bajki 89, 97.
facecye 90, 97.
Franciszek ś. 31, 35.
francuskie wpływy 96, 103, 105, 106.
frant 42, 90.
freski w Kijowie 60 (z wyobrażeniem skoromocha).
fujarki 64.
gajdy por. kobza.
Gamrat arcybisk. gnieźn. 93, 98.
gandziary 65.
Gaska, błazen 99, 100.
Gast pisarz 97.

- Gawel ś. 44 etn.
 gędzba i gędziebni 5, 47, 49, 52, 54—6, 59, 62—67, 70 nota, 88, porów. cytra, dobosze, dudy, dziady, fujarki, gandziary, gęśle, grajkowie, klawicybał, kobza, kotły, lira, lirnicy, multanki, piszczkowie, pozytyw, suka, surła, surmy, świrył, szalamaje, trąbki.
- Georgia 78 etn.
 Gerhoh z Reichersbergu 27.
 gęśle 64—66.
 gladiatorzy por. szermierze. glot 99.
 Głogów na Śląsku 59, 70 hist.
 Gniezno 46, 47 hist.
 gody, godnie święta 5, 33. por. Boże Narodzenie.
 goliardzi 26, 37, 41, 42, 54.
 gołota 87 nota 4.
 Gonella 90, 91.
 gonitwy 46.
 gorale polscy 14, 16.
 Gorlickie 16, 20, 69 etn.
 graduał łączycycki 109 nota
 grajkowie 62 por. gędzba.
 gregoryanki v. gregoly 40.
 grobowce 100 por. rękawka.
 grochowiny 8 por. maszkara. Grzegorz ś. 40 etn.
 Grzegorz IX papież 27, 41.
 guzman 85.
 gwiazdy 31, 33, mister.
 gwizd patrz chwist.
 gwizdać 68, 72, 73.
 gwóźdź 72.
haiłki 17.
 Hannibal z Kapui nuncyusz pap. 13.
 Hautville Jean de, dworz. król. 48.
 Henne błazen krzyżacki 56.
 Henryk III bisk. warm. 20.
 Henryk Walezy król. pol. 102.
 herody 31, 32.
 Herrad z Landsbergu pisarz 27.
 heteryzm 19.
 histrio 38, 45—7, 52, 54 oraz nota 4, 62.
 Hiszpański język 96.
 Hospinian Rudolf pisarz protest. XVI w. 28.
 Hulsbusch pisarz XVI w. 98.
 humaniści 89 i nast.
 Hus Jan 29.
igra 25, 54.
 igrcy v. igra 61—64, 71.
 Indowie 15 kult wody.
 Innocenty III 27.
 Inowrocławskie 71 nota 1, etn.
 intermedya 7 oraz nota 2 i 5, 24, 27—30, 32, 43, 72.
 Izabela królowna pol. 96.
jajko, pisanki 14, 20, etn.
 Jan Chrzciciel ś. 19 nota 19, 20, 21, 75 nota 1, 81.
 Jan z Kępy bisk. pozn. 42.
 Jan Kazimierz król pol. 105.
 Jan Olbracht król pol. 91.
 Jan Sobieski król pol. 105, 106.
 Jan ze Słupca kazn. 21.
 jasełka, jasła 31 nota 3 (etym.), 31 (rzeźba).
 Jasiak błazen nadw. Kmity 102.
 Jasielskie 16 etn.
 Jasio konia poił 42 piosnka,
 Jazłowiec 66 gędziebni.
 Jediński 10 etn.
 Jezuici 36, 43, 83 dyalogi.
 jocolator 41, 45, 47, 52, 54, 55, 62.
 jół, święto pogańskie 4.
 jongleur patrz zongler.
 Józef ś. 69 nota 5 etn.
 Józek organista 66.
 juchanie, juchać 4.
 Judasz, judaszki 13, 79 etn.
 Judyta i Holofernes 43 szopka.
 Jungingen, Konrad w. mistrz krzyżacki 55.
 jutrznia 11.
kalendy a kolędy 3 por. kolędy
 Kallimach 54 nota 4.
 kaptur 88 por. kukle.

karnawał patrz mięsopust.
 Karniowice 6 etn.
 Karol VI kr. fr. 26.
 karuzel 76.
 karzeł 85, 101
 Kastor i Poluks 14 kult.
 Katarzyna ś. 30 mister.
 Kazimierz Odnowiciel kr. pol. 47.
 Kazimierz Wielki kr. pol. 39, 41, 53,
 54, 62.
 Kazimierz Jagiellończyk kr. pol. 75.
 Kieleckie 69 etn.
 Kietlicz Henryk, arcyb. gn. 27.
 klawicymbał 67.
 klecha 22 nota 1.
 klerycy 96 por. żacy.
 kłoda zapustna 8 etn.
 Kmita Piotr 102.
 kobiece zwyczaję 96 nota 4, por.
 dziewcząt zw.
 kobza 64 oraz nota 3, 65, 66, 87, 88,
 92 por. dudarz.
 kobziarz patrz dudarz.
 Kochanowski Jan 20, 93, 98, 100.
 kogut v. kur 10, 16, 17, 43, 44.
 kołędy 3, 33, 34, 42, 43.
 kolor patrz biały, zielony, żółty.
 kolos Rodyjski 70, 71 oraz nota 2.
 Kołaczyce 16 etn.
 komedye v. bachanalie 7, 40, 41, 43,
 72, 76, 79.
 komedye chłopskie 22, 23.
 koń w obrzędach pog. i zwycz. lud.
 4, 6, 68, 71 oraz nota 1, 78, 79,
 81 oraz nota 3.
 konik zwierzyński patrz Kraków.
 Kopera, dr. Feliks 15, 109.
 Kościelecki Janusz 102.
 Koszyrski Korybut facecyonista 90,
 99.
 kotły 47.
 koza i kozioł w obrzęd. pog. i zw.
 lud. 4, 5, 6, 68, 71 73 oraz nota
 1, 74.
Kraków, dominikanie 27, 35, dramata
 żakowskie 7, 40, emaus 15, igrcy

62, igrzyska 75, Jezuici 36, 43,
 83, karnawał u mieszczan 41,
 konik zwierzyński v. lejkonik
 77—83, kościół ś. Benedykta 18,
 kościół ś. Salwatora 15, kościół
 Wszystkich śś. 7, królewicz Zy-
 gmunt 38, królów powitanie 18,
 Krzemionki i Twardowski 58,
 maskarady 70, 73, rękawka 17,
 18, 100, sobótki 20, śmigus 17,
 wielkanocne zwyczaję 28, za-
 pusty 6, 41. Wzmianki szukaj
 zresztą pod innymi wyrazami
 jak gęźba, Krzemionki, La-
 sotnia, żacy i t. p.
 krakowiaki 40.
 Krakowskie 20, 69 etn.
 Krakusa mogiła v. rękawka 17.
 krawców bractwo 82.
 król migdałowy 6 nota 3.
 Kroaci 66 etn.-hist.
 króla przedstawienie 38.
 Królewiec 30 mister.
 królów powitanie 18.
 krotchwilnik 61.
 Krzemionki przy Krakowie 20, 58.
 krzepcowie v. tanecznicy 75 por. płaś.
 księgarze krakowscy 97.
 kuglarze 32, 39, 41, 42, 46, 47, 52,
 53 oraz nota 1, 54—60, 62, 70,
 71, 101.
 Kujawy 65, 74 etn.
 kukle 41 oraz nota 3, 86—89 por.
 kaptur.
 kula, laska przy kuligu 8.
 kulig 8.
 Kulisiewicz włóczek 77.
 kumostwo 19.
 Kupalnica 20.
 Kupala 19, 20.
 kur por, kogut.
 Kur, błazen 53.
 Kurdwanowski biskup płocki 42.
 kusak 11.
 lajkonik patrz Kraków.
 lalki w szopce 60.

lancknehci 66.
 Lasotnia v. Lasota góra pod Krakowem 17.
 Lasowiacy 6 etn.
 lazy 52.
 lei v. wielkanoc 81.
 leikonik etym. 81 por. Kraków.
 licytacya dziewcząt 11.
 Lida 43 etn.
 ligawki 64.
 linokoczek, linochód 52, 58 nota 1, 60, 71.
 lira 64, 65 por. dziady-lirnicy.
 Litwa 4 mit.
 litewski dwór 56.
 Litwin 33, 97 etn.
 Lubelskie 73.
 Ludwik ś. 48 hist.
 Ludwik le Débonnaire kr. fr. 48 hist.
 lutnia 65 nota
 lutniści 42, 52, 54, 56, 64, 66 por. gędzba.
 lutry 21.
Łebijska mowa 64 etn.
 Łęczyca patrz gradual.
 Łużyce 75 etn.
Maciejowski Bernat bisk. krak. 36, 83.
 Maciejowski Samuel bisk. krak. 93, 98.
 Madej 42 etn.
 magowie 33, 52.
 Majeranowski Konstanty pisarz bież. wieku 77, 78.
 maik 74 etn.
 Mainardi Arlotto facecyonista 90.
 Makary błazen 105.
 Małopolska 21 etn.
 Marcin z Preszowa bakał. krak. 37.
 Marcin z Urzędowa pisarz XVI w. 21.
 Maryenburg 55 hist.
 maraska 75.
 maryjka 31 misteryum.
 Marzanna 12 mit.
 Marya, Najśw. P. 15, 19, 20 kult.
 maski patrz maskarady
 maskarady v. maskary 3, 6, 7, 8—11, 17, 27, 28, 36, 40, 49, 75, 63, 68—74.

Matejko Jan malarz 95, 96.
 Matka Boska patrz Marya.
 Maurów taniec 75.
 Meckenen, Izrael van — rytownik 88.
 Michał z Janowca kazn. 42.
 miecz, piasy z — 75.
 mięsopest 6—11, 41.
 mielnictwo, mielnik, mielnica 71, 75 por. linokoczek.
 Mikołaj V papież 90.
 Mikołaj z Błonia kazn. 42.
 Mikołaj ks. racib. 75.
 mimus 45, 68, 69, 71, 79.
 miniatury 45 fig. 2, 61 fig. 3, 84 fig. 4, 85, 86, 87, 101 fig. 5, 106—7, 109.
 minstrele i minnesängerzy 39, 55 nota 2, 87.
 misterya 15 nota 2, 24, 26—31, 35, 36, 72, 77—83.
 Młodzianki śś. 4.
 Mucanti, Giov. Paolo — nunc. pap. 15.
 multanki 64 por. kobza.
 Murner T. humanista 89.
 muzyka patrz gędzba.
 muzyka kozia 5.
 Mysłenice 43 etn.
 Myszyniec na Kurpiach 31 etn.
narzędzia gędziebne v. muzycz. 65.
 nebulones 68.
 niedziela biała 12 etn.
 niedziela kwietna v. wierzbna 14 etn.
 niedziela wielkanocna 13, 16 etn.
 niedźwiedź 8, 16, 58, 59, 68, 71 nota 2, 94 por. skoromoch.
 niedźwiadek 69.
 niedźwiednik por. skoromoch.
 Niemcy, niemieckie wpływy 9, 33, 39, 41, 52, 53—57, 62, 66, 96—98.
 Niepolomice 94 hist.
ognia cześć 18—21.
 Oleśnicki Zbigniew kard. 54.
 Opawa 38 hist.
 opera 103.
 Operiasz 99.
 oprawa książki 89.

- organy 66, 67.
organista 66 Józek, 67 Rak, Wyrowski.
Orzechowski Stan. pis. XVI w. 100.
osiołek żywy i drewniany w mister.
28—30.
Ostroróg Mikołaj 104.
Ożarowski h. Rawicz podkom. kr. 94.
palcaty 18 zwycz.
Pales 19 kult.
palilia 18 kult.
paproć 20, 21 etn.
pastorałka góralska 35 kołęda.
pas 87 kostyum.
pasye wielkanocne 26 por. Wielkanoc.
pawęża 89.
Perzefona 19 mit.
Petrarka 90.
Pieniaki, dwór 107.
pies 64 rodzaj skrzypiec, 86 na mi-
niaturze.
Piotr i Paweł śś. 21 etn.-hist.
pieśni zonglerskie 49, 54, por. kra-
kowiaki.
pieśniarze 41, 55 por. rymotworey.
piłka do gry 52, 62.
Pińczowskie 69 etn.
pisanki patrz jajko.
pisarz weselny 22.
piszczałki 64, 65, 88.
piszczkowie 56, 62, 64, 66, 101, por.
gędziebni.
placki patrz ciasta.
pląsy v. skrzepczenie 7, 19--21, 45,
46, 54, 59, 61, 71, 75, 76, 82,
88, 89, 106.
pobratymstwo 19.
podgórski lud 22.
poezya ludowa 42, 43, por. kołędy,
krakowiaki, pieśniarze.
Podhale 20 etnogr.
podkoziółek 73.
poduszki używane do modlitwy 96
nota 4.
Poggio patrz Bracciolini.
pogwizd 73.
portret błazna 102.
post 11, 12.
postnik v. wieczera wigilijna 4.
Potkański Franciszek sufr. krak. 36.
Potocki Wacław pisarz XVII w. 35.
Poznań 47 kośc. ś. Piotra, 104 żacy
i Rialto.
Poznańskie 68, 73 etnogr.
pozytyw 67.
proporzec nagrobny 100 oraz nota 1.
Proroków misteryum 26.
przebieranie się patrz maszkarady.
puchery 79.
Pułtusk 83 dyalogi.
Radomskie 10 etnogr.
Radziwiłł Sierotka 75.
Rak skrzypek 67.
Rej Mikołaj 34, 51, 53, 63, 90, 92, 93,
97—99.
rękawka 17, 18, 100.
Rialto błazen 103.
Riquier Guiraut trubadur 49.
roch i rochwist 74.
Ropczyckie 9, 10, 79 etnogr.
różgi wierzbowe i brzeziniowe 14, 17.
Russdorf, wielki mistrz krzyż. 56.
Ruś, Rusini i ruskie wpływy 12,
18, 55, 56, 58, 59, 60, 63, 64, 66,
70, 75.
rybałci 11, 32, 37, 38, 39, 41, 42, 43.
ryciny i rysunki z błaznami 37, 38.
Ryga 26 misterya.
rymarze, rymotworey 39, 41, 54 por.
pieśniarze.
rzeź niewiniątek 31 misteryum.
rzeźba 88 z błaznami, por. jasełka,
Myszyniec, Tyniec.
Rzym 19 sobótki, ablucye.
sabatina 19.
Sacchetti Franco 90.
Sądeckie 69 etn.
sajan, suknia 57.
Jan Salisbury bisk. z Chartres 48.
salty żołnierskie 76.
Salwator ś. 15 kośc. pod wezw. —
Sandomierskie 50, 74 etn.
saturnalia 2 i n., 41.

- satyr 73.
 scholarzy patrz żacy.
 Serafin Mikołaj żupnik krak. 55.
 Serbowie 66 etn.-hist.
 Setecza Mikołaj 109 nota
 seydak, płas 75.
 Sfondrato kard. 13.
 skomoroch v. skoromoch 56—60.
 skrzykowie i skrzypce 56, 62, 64—
 67, 73.
 Słobikowski błazen 102.
 słońca kult 4, 16.
 Słowacyzna 20 etn.
 smok 70 maszkar.
 smorgończyk patrz skomoroch.
 Sobótka góra i miasto koło Wro-
 cławia 20.
 sobótki 18—21.
 Sołtyk Kajetan bisk. krak. 36
 sopiałka 65 nota 1.
 sowizdrzał 35, 57, 97.
 spielman v. spylman 52, 62.
 Stańczyk błazen nadw. król. 90—99.
 Stradom pod Częstochową 20 etn.
 suka 64.
 Sułków pod Krakowem 92.
 surla 65 nota 1.
 surma 47, 55, 64—66.
 Syzyf 43 mit.
 szachowana suknia 87.
 szalamaje v. sopiałka 47, 65 oraz
 nota 1.
 szalawiła i szalaputa 57.
 Szarfenberg Maciej księgarz 97.
 Szczepan ś. 4, 69 etn.
 szczodraki 41 por. kukle.
 szermierze 75.
 szewców bractwo 82.
 szopka 31, 32 nota 1, 33, 60, 72.
 szpaczki 63.
 Szujski Iwan 104.
 Szydłowiecki Krzysztof 86, 101.
 Śląsk 12, 20, 74 etn.
 śmierć 10—12 etn.
 śmieszek 55.
 śmigus 14—16.
 świątki w lecie, pieśń 21.
 Światowit 78 mit.
 Świdrygiełło 56.
 święta patrz Boże Nar., B. Ciała,
 Wielkanoc.
 święto godów 6 por. Boże Nar.
 święto kozła patrz kozła święto.
 świrył 65 nota 1.
 Świst bożek 17, 68.
taniec patrz płasy.
 Tantal 43 etn.-mit.
 Taraszko Rafael, kuglarz ruski 55.
 tarcza patrz pawęża.
 Tario krajczy kor. 94.
 Tasso Faustino weneccyanin 103.
 Tatar w koniku źwierzyńskim 77.
 thumelicus, zapaśnik 45.
 Tomaszów lubelski 43.
 topienie bałwanów 12, 13, 19.
 topienie chłopaka 16.
 topienie statuy ś. Jana 19 nota 5.
 Touannes dworzanin król. 103.
 trąbki i trąby 59, 64.
 transsubstancjacja 81.
 trefniś 85.
 trubadur Guirant Riquier 49.
 tryumfy na niedzielę palmową patrz
 Chrystusa wjazd.
 Trzej królowie śś. 31, 33, 41 nota
 3, 69, 81 etn. i w mister.
 tur, turoń 68—70, 72, 74.
 turoń 70.
 turczyce 17 etn.
 Twardowski 32, 58 etn.
 Tynieć 27 igrzyska, 31 jaselka wosk.
ubiór błazna 86—88, 106, 107.
 ucztą królewska na zamku krak. 103.
 Ungler Floryan księgarz 97.
 uniwersytet patrz akademia.
 unroth 54.
Wacław ioculator 55.
 Wacław ks. raciborski 75.
 waganci, waguse 38, 41, 42.
 Wandy mogiła (rękawka) 17.
 Warszawa 13 etn.
 Wergiliusz 34.

- wesele 8, 22, 23, 65 etn.
 wesolek 23, 37, 45, 49, 52.
 widowiska publiczne 54 por. misterya.
 wielbłąd 68 etnogr. 81 ikonogr.
 wielkanocne zwyczaje 12—18, 28, 29, 68, 79, 81 por. pasye.
 wielka środa 13 etn.
 wielki piątek 13, 15, 16 etn. i mister.
 wielka sobota 13 etn.
 Wielkopolska 69, 74 etn. por. Poznkańskie.
 wilk 68 mask.
 wila 56, 57.
 Winnicki błazen nadw. 105, 106.
 wiośniarki 17 etn.
 wiosny witanie 12, 16, 17, 19 etn.
 Wisłocki, dr. Władysław 37, 89.
 Witold w. ks. lit. 56.
 Władysław Herman ks. pol. 47.
 Władysław Jagiełło król pol. 54, 55.
 Włosi i włoskie wpływy 7, 15, 75, 90, 96—98, 100, 103.
 włóczkowie patrz konik żwierz.
 włócznia 75.
 woda 14—17, 19, 21 kult.
 wojsko polskie 75, 76, 92 oraz nota 1.
 Wojtaszek trefniś 102.
 Wołosi 66.
 Wrocław 47.
 wróżbita 60.
 Wyrowski organista 67.
 Wysota 92 por. Stańczyk.
 Wysz Piotr bisk. krak. 42.
- Zamojski** Jan 102.
 Zapolya 96.
 zapusty 6, 68, 71 oraz nota 1, 74, 79, por. komedya.
 Zbigniew syn Wład. Herm. 47.
 Zeus 19 mit.
 Zielone święta 20, 21 etn.
 Zięba trefniś 102.
 zielony kolor 87.
 Ziemia Dobrzyńska 14 etn.
 zimy pogrzeb 12 etn.
 znachor 60.
 Zobten patrz Sobótka.
 Zygmunt ks. litewsk. 56.
 Zygmunt I. król pol. 7, 38, 70, 71, 75, 91, 94, 99.
 Zygmunt Aug. król pol. 87, 99, 100.
 Zygmunt III. król pol. 103, 104.
Żwierzyniec 15 kościoły i emaus. 20, 27, 80 sobótki i zwyczaje klasztorne.
Żacy 3, 4, 8, 11, 27—31, 35, 37—43. 54, 63, 75, 79, 82, 91, 104.
 żałoba 12 hist.-etn.
 żartownik 52.
 Żmujdź 4 pog. zwycz.
 Żnin 73 etn.
 żółty kolor 86 oraz nota 5, 87—89.
 Żołyńia 40 etn.
 żongler 25, 46, 48, 49, 52—54, 57, 58, 60, 62.
 żubr 70 słown.
 żur 11, 12 etn.
 Żydzi 22, 23, 32—36, 69, 87 etn.

